

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः ॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किं चतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वमिति। यदेवैषु चतुर्धा होतारः। तेन चतुर्होतारः। तस्माच्चतुर्होतार उच्यन्ते। तचतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वम्। सौमो वै चतुर्होता। अग्निः पश्चहोता। धाता षड्होता। इन्द्रः सुप्रहोता॥१॥

प्रजापतिर्देशंहोता। य एवं चतुर्होतृणामृद्धिं वेद। क्रृध्रोत्येव। य एषामेवं बन्धुतं वेद। बन्धुमान्भवति। य एषामेवं कूसिं वेद। कल्पतेऽस्मै। य एषामेवमायतनं वेद। अयतनवान्भवति। य एषामेवं प्रतिष्ठां वेद॥२॥

प्रत्येव तिष्ठति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। दशंहोता चतुर्होता। पश्चहोता षड्होता सुप्रहोता। अथु कस्माच्चतुर्होतार उच्यन्तु इति। इन्द्रो वै चतुर्होता। इन्द्रः खलु वै श्रेष्ठो देवतानामुपदेशंनात्। य एवमिन्द्रः श्रेष्ठं देवतानामुपदेशंनाद्वेदं। वसिष्ठः समानानां भवति। तस्माच्छेष्ठमायन्तं प्रथमेनैवानु बुद्ध्यन्ते। अयमाग्नं। अयमवासादिति। कीर्तिरस्य पूर्वाऽऽगच्छति जनतामायतः। अथो एनं प्रथमेनैवानु बुद्ध्यन्ते। अयमाग्नं। अयमवासादिति॥३॥

सुप्रहोता प्रतिष्ठां वेदं बुद्ध्यन्ते पद्म॥३॥ [१]

दक्षिणां प्रतिग्रहीष्यसुप्रदशकृत्वोऽपान्यात्। आत्मानमेव समिञ्च्ये। तेजसे वीर्याय। अथो प्रजापतिरेवैनां भूत्वा प्रतिगृह्णति। आत्मनोऽनात्यै। यदेनुमार्त्तिज्याद्वृतः सन्ति निरुहरेन्। आग्नीघ्रे जुहुयादशंहोतारम्। चतुर्गृहीतेनाऽज्येन। पुरस्तात्मत्यङ्गिष्ठन्। प्रतिलोमं विग्राहम्॥४॥

प्राणनेवास्योपं दासयति। यदेनुं पुनरुपं शिक्षेयुः। आग्नीघ्र एव जुहुयादशंहोतारम्। चतुर्गृहीतेनाऽज्येन। पुश्चात्राडासीनः। अनुलोममविग्राहम्। प्राणनेवास्मै कल्पयति। प्रायीश्चित्तो वाग्धोतेत्यृत्युमुखऋतुमुखे जुहोति। क्रृतूनेवास्मै कल्पयति। कल्पन्तेऽस्मा क्रृतवः॥५॥

कृता अस्मा क्रृतव आयन्ति। षड्होता वै भूत्वा प्रजापतिरिदः सर्वमसृजत। स मनौ-

जसुजता। मनसोऽधिं गायत्रीमंसृजत। तद्वायत्रीं यशं आच्छत्। तामाऽलंभत। गायत्रिया अधि छन्दाङ्गस्यसृजत। छन्दोभ्योऽधिं सामं। तथसामु यशं आच्छत्। तदाऽलंभत॥६॥

साम्नोऽधिं यजूङ्गप्यसृजत। यजुभ्योऽधिं विष्णुम्। तद्विष्णुं यशं आच्छत्। तमाऽलंभत। विष्णुरध्योषधीरसृजत। ओषधीभ्योऽधि सोमम्। तथसोमु यशं आच्छत्। तमाऽलंभत। सोमादधि पशूनसृजत। पशुभ्योऽधीन्द्रम्॥७॥

तदिन्द्रं यशं आच्छत्। तदेनुं नाति प्राच्यवत। इन्द्रे इव यशस्वी भवति। य एवं वेदा नैनुं यशोऽति प्रच्यवते। यद्वा इदं किं च। तथसर्वमुत्तान एवाऽङ्गीरुसः प्रत्यगृह्णात्। तदेनुं प्रतिगृहीतुं नाहिनत्। यत्किं च प्रतिगृहीयात्। तथसर्वमुत्तानस्त्वाॽङ्गीरुसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृहीयात्। इयं वा उत्तान आङ्गीरुसः। अनयैवैनुत्प्रतिगृह्णाति। नैनं हिनस्ति। बुरुहिषा प्रतीयाद्वां वाऽश्वं वा। एतद्वै पशूनां प्रियं धाम। प्रियेणैवैनुं धामा प्रत्येति॥८॥

विग्राहमृतवस्तदाऽलंभतेन्द्रे गृहीयाथ्वा॥५॥

[२]

यो वा अविद्वान्निर्वत्यते। विशीर्णा सपांप्माऽमुष्मिल्लोके भवति। अथ यो विद्वान्निर्वत्यते। सर्णीर्णा विपांप्माऽमुष्मिल्लोके भवति। देवता वै सप्त पुष्टिकामा न्यवर्तयन्ता। अग्निश्च पृथिवी च। वायुश्चान्तरिक्षं च। आदित्यश्च द्यौश्च चन्द्रमाः। अग्निर्न्यवर्तयत। स साहस्रमपुष्यत्॥९॥

पृथिवी न्यवर्तयत। सौषधीभिर्वनुस्पतिभिरपुष्यत। वायुर्न्यवर्तयत। स मरीचीभिरपुष्यत। अन्तरिक्षं न्यवर्तयत। तद्वयौभिरपुष्यत। आदित्यो न्यवर्तयत। स रश्मिभिरपुष्यत। द्यौर्न्यवर्तयत। सा नक्षत्रैरपुष्यत्। चन्द्रमा न्यवर्तयत। सौऽहोरात्रैर्धमासैर्मासैरकृतुभिः संवर्थसरेणापुष्यत्। ताम्पोषांनुष्यति। याङ्गस्तेऽपुष्यन्। य एवं विद्वान्नि च वृत्यंते परिच॥१०॥

अपुष्यनक्षत्रैरपुष्यत्यच्च च॥१॥

[३]

तस्य वा अग्नेरहिरण्यं प्रतिजग्रहणः। अर्धमिन्द्रियस्याऽत्मनुपाधत्ता। अर्धमिन्द्रियस्याऽत्मनुपाधत्तो। य एवं विद्वान् हिरण्यं प्रतिगृहाति। अथ योऽविद्वान्नतिगृहाति। अर्धमस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वै सोमस्य वासः प्रतिजग्रहणः। तृतीयमिन्द्रियस्यापांक्रामत्॥११॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स तृतीयमिन्द्रियस्याऽत्मनुपाधत्ता। तृतीयमिन्द्रिय-

स्याऽऽत्मनुपाधंते। य एवं विद्वान् वासः प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। तृतीयमस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वै रुद्रस्य गां प्रतिजग्रहणः। चतुर्थमिन्द्रियस्यापक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स चतुर्थमिन्द्रियस्याऽऽत्मनुपाधंत्॥१२॥

चतुर्थमिन्द्रियस्याऽऽत्मनुपाधंते। य एवं विद्वानां प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। चतुर्थमस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वै वरुणस्याश्वं प्रतिजग्रहणः। पञ्चममिन्द्रियस्यापक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स पञ्चममिन्द्रियस्याऽऽत्मनुपाधंते। पञ्चममिन्द्रियस्याऽऽत्मनुपाधंते। य एवं विद्वानश्वं प्रतिगृह्णाति॥१३॥

अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। पञ्चममस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वै प्रजापते: पुरुषं प्रतिजग्रहणः। पष्ठमिन्द्रियस्यापक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स पष्ठमिन्द्रियस्याऽऽत्मनुपाधंते। पष्ठमिन्द्रियस्याऽऽत्मनुपाधंते। य एवं विद्वान्मुरुषं प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। पष्ठमस्येन्द्रियस्यापक्रामति॥१४॥

तस्य वै मनोस्तल्पं प्रतिजग्रहणः। सुसममिन्द्रियस्यापक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै स सुसममिन्द्रियस्याऽऽत्मनुपाधंते। सुसममिन्द्रियस्याऽऽत्मनुपाधंते। य एवं विद्वाऽस्तल्पं प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। सुसममस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वा उत्तानस्याऽऽङ्गीरसस्याप्राणत्प्रतिजग्रहणः। अष्टममिन्द्रियस्यापक्रामत्॥१५॥

तदेतेनैव प्रत्यंगृह्णात्। तेन वै सोऽष्टममिन्द्रियस्याऽऽत्मनुपाधंते। अष्टममिन्द्रियस्याऽऽत्मनुपाधंते। य एवं विद्वानप्राणत्प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। अष्टममस्येन्द्रियस्यापक्रामति। यद्वा इदं किं च। तथसर्वमुत्तान एवाऽङ्गीरसः प्रत्यंगृह्णात्। तदेन प्रतिगृहीतं नाहिनत्। यत्किं च प्रतिगृहीयात्। तथसर्वमुत्तानस्त्वाऽऽङ्गीरसः प्रतिगृहीत्वित्येव प्रतिगृहीयात्। इयं वा उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैनुत्प्रतिगृह्णाति। नैनं हिनस्ति॥१६॥

तृतीयमिन्द्रियस्यापक्रामचतुर्थमिन्द्रियस्याऽत्मनुपत्ताश्वं प्रतिगृह्णाति पष्ठमस्येन्द्रियस्यापक्रामत्यष्ठममिन्द्रियस्यापक्रामत्प्रतिगृहीयाच्चत्वारि च (तस्य वा अभ्यर्हं एवं सोमस्य वासुस्तदेतेन रुद्रस्य गान्तमेतेन वरुणस्याश्वं प्रजापते: पुरुषं मगोस्तल्पन्तमेतेनौतानस्य तदेतेनप्राणद्वै। अर्थं तृतीयमष्ठमं तच्चतुर्थं तां पञ्चमं पृष्ठं सुसमन्तम्। तदेतेन द्वे तमेतेकं तमेतेन त्रीणि तदेतेकम्)॥१६॥ [४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यद्हशोहोतारः सत्रमासंत। केन ते गृहपतिनाऽर्द्धवन्। केन प्रजा अंसृजन्तेति। प्रजापतिना वै ते गृहपतिनाऽर्द्धवन्। तेन प्रजा अंसृजन्ता। यच्चतुर्होतारः सत्रमासंत। केन ते गृहपतिनाऽर्द्धवन्। केनौषधीरसृजन्तेति। सोमेन वै ते गृहपतिना-

ॐ धूर्वन् ॥१७॥

तेनौषधीरसूजन्ता। यत्पश्चहोतारः सुत्रमासंता। केन ते गृहपतिनाऽऽधूर्वन्। केनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्माणुदन्ता। केनैषां पशूनवृञ्जतेर्ति। अग्निना वै ते गृहपतिनाऽऽधूर्वन्। तेनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्माणुदन्ता। तेनैषां पशूनवृञ्जता। यथ्वृत्तोतारः सुत्रमासंता। केन ते गृहपतिनाऽऽधूर्वन् ॥१८॥

केनर्तुनकल्पयन्तेति। धात्रा वै ते गृहपतिनाऽऽधूर्वन्। तेनर्तुनकल्पयन्ता। यथ्सुसहोतारः सुत्रमासंता। केन ते गृहपतिनाऽऽधूर्वन्। केन सुवरायन्। केनेमाल्लोकान्थसमंतन्वन्निति। अर्यम्णा वै ते गृहपतिनाऽऽधूर्वन्। तेन सुवरायन्। तेनेमाल्लोकान्थसमंतन्वन्निति ॥१९॥

एते वै देवा गृहपतयः। तान् य एवं विद्वान्। अप्यन्यस्य गारहपते दीक्षिते। अवान्तरमेव सुत्रिणांमृग्नोति। यो वा अर्यमण्ड वेदा। दानंकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। यज्ञो वा अर्यमा। आर्यावसुत्रिरिति वै तमाहुर्य प्रशस्तसंन्ति। आर्यावसुत्रिर्भवति। य एवं वेदा ॥२०॥

यद्वा इदं किं च। तथसर्वं चतुरहोतारः। चतुरहोतुभ्योऽधिं यज्ञो निर्मितः। स य एवं विद्वान् विवदेत। अहमेव भूयो वेदा। यश्चतुरहोतृन् वेदेति। स ह्येव भूयो वेदा। यश्चतुरहोतृन् वेदा। यो वै चतुरहोतृणां होतृन् वेदा। सर्वासु प्रजास्वन्नमत्ति ॥२१॥

सर्वा दिशोऽभि जंयति। प्रजापतिर्वै दशाहोतृणां होताौ। सोमश्चतुरहोतृणां होताौ। अग्निः पश्चहोतृणां होताौ। धाता पष्ठोतृणां होताौ। अर्यमा सुसहोतृणां होताौ। एते वै चतुरहोतृणां होतारः। तान् य एवं वेदा। सर्वासु प्रजास्वन्नमत्ति। सर्वा दिशोऽभि जंयति ॥२२॥

आर्थुवन्नार्थुवित्येव वेदान्ति सर्वा दिशोऽभि जंयति (वै तेन सुत्रेण) ॥६॥

[५]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्टा व्यस्तसता। स हृदयं भूतोऽशयत्। आत्मन् हा (३) इत्यहृयत्। आपुः प्रत्यशृण्वन्। ता अग्निहोत्रेणैव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्ता। ताः कुसिन्ध्यमुपौहन्। तस्मादग्निहोत्रस्य यज्ञक्रतोः। एकं ऋत्विक्। चतुष्कृत्वोऽहृयत्। अग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमाः ॥२३॥

ते प्रत्यशृण्वन्। ते दर्शपूर्णमासाभ्यामेव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्ता। त उपौहृश्चत्वार्यङ्गानि। तस्माद्दर्शपूर्णमासयोर्यज्ञक्रतोः। चत्वारं ऋत्विजः। पश्चकृत्वोऽहृयत्। पशवः प्रत्यशृण्वन्। ते चांतुर्मस्यैव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्ता। त उपौहङ्गेम

छुवीं माऽसमस्थि॑ मञ्जानम्॑। तस्मा॒चातुर्मास्याना॑ यज्ञकृतोः॥२४॥

पश्चत्विजः। पद्म॒त्वोऽहृयत। कृ॒तवः प्रत्य॑शृणवन्। ते पंशुबून्धेनैव यज्ञकृतुनोपपूर्याव॑र्तन्ता॑। त उपौहृन्थ्स्तना॑वाण्डौ शि॒श्वमवा॑श्च प्राणम्। तस्मा॒त्पशुबून्धस्य॑ यज्ञकृतोः। षडृत्विजः। सृ॒सृकृत्वोऽहृयत्। होत्रा॑ः प्रत्य॑शृणवन्। ताः सौ॒म्येनैवाख्वरेण॑ यज्ञकृतुनोपपूर्याव॑र्तन्ता॥२५॥

ता उपौहृन्थ्स्त सौ॒र॒ष्ट्या॑न्माणान्। तस्मा॒थ्सौम्यस्या॑ख्वरस्य॑ यज्ञकृतोः। सृ॒सृ होत्रा॑ः प्राची॑र्वधंदुर्वन्ति। दृ॒शुकृत्वोऽहृयत्। तपुः प्रत्य॑शृणोत्। तत्कर्मणैव संवथ्सुरेण॑ सर्वै॒र्यज्ञकृतुभिरुपं पूर्याव॑र्तता॑। तथस्वर्वमात्मानु॑मपरिवर्गमुपौहत्। तस्मा॒थ्संवथ्सुरे॑ सर्वै॒र्यज्ञकृतवोऽवरुद्ध्यन्ते। तस्मा॒द्वशंहोता॑ चतुर्होता॑। पश्चहोता॑ पड्डौता॑ सु॒सहोता॑। एकंहोत्रे॑ बलिं॑ हंरन्ति। हंरन्त्यस्मै प्रजा॑ बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। य एुवं वेदं॥२६॥

चुन्द्रांश्चातुर्मास्याना॑ यज्ञकृतोरध्युरेण॑ यज्ञकृतुनोपपूर्याव॑र्तन्ता॑ सु॒सहोता॑ चुत्वारि॑ च॥४॥

[६]

प्रजापतिः पुरुषमसृजत। सौ॒डिग्निरब्रवीत्। ममायमन्त्रमस्त्विति॑। सौ॒डिभिरेत्। सर्वै॒व माऽयं प्रधंक्ष्यतीति॑। स एुता॑श्चतुर्होतृनात्मस्परंणानपश्यत्। तानंजुहोत्। तैर्वै स आ॒त्मानं॑ मस्पृणोत्। यदंग्निहोत्रं जुहोति॑। एकंहोतारमेव॑ तद्यज्ञकृतुमा॑प्रोत्यग्निहोत्रम्॥२७॥

कुसिंच्यं चाऽऽत्मनः॑ स्पृणोति॑। आ॒दित्यस्य॑ च॒ सायुज्यं गच्छति। च॒तुरुन्नयति। चतुर्होतारमेव॑ तद्यज्ञकृतुमा॑प्रोति॑ दर्शपूर्णमासौ। चुत्वारि॑ चाऽऽत्मनोऽङ्गानि॑ स्पृणोति॑। आ॒दित्यस्य॑ च॒ सायुज्यं गच्छति। च॒तुरुन्नयति। स॒मित्पश्चमी। पश्चहोतारमेव॑ तद्यज्ञकृतुमा॑प्रोति॑ चातुर्मास्यानि॑। लोमं छुवीं माऽसमस्थि॑ मञ्जानम्॥२८॥

तानि॑ चाऽऽत्मनः॑ स्पृणोति॑। आ॒दित्यस्य॑ च॒ सायुज्यं गच्छति। च॒तुरुन्नयति। द्विर्जुहोति॑। पड्डौतारमेव॑ तद्यज्ञकृतुमा॑प्रोति॑ पशुबून्धम्। स्तना॑वाण्डौ शि॒श्वमवा॑श्च प्राणम्। तानि॑ चाऽऽत्मनः॑ स्पृणोति॑। आ॒दित्यस्य॑ च॒ सायुज्यं गच्छति। च॒तुरुन्नयति। द्विर्जुहोति॑॥२९॥

स॒मिथ्सस्तमी। ससहोतारमेव॑ तद्यज्ञकृतुमा॑प्रोति॑ सौम्यमध्वरम्। सृ॒सृ चाऽऽत्मनः॑ शीर॒ष्ट्या॑न्माणान्थस्पृणोति॑। आ॒दित्यस्य॑ च॒ सायुज्यं गच्छति। च॒तुरुन्नयति। द्विर्जुहोति॑। द्विर्निमा॑र्द्धि॑। द्विः प्राशजाति॑। दशंहोतारमेव॑ तद्यज्ञकृतुमा॑प्रोति॑ संवथ्सुरम्। सर्वै॒ चाऽऽत्मानु॑मपरिवर्गश्च स्पृणोति॑। आ॒दित्यस्य॑ च॒ सायुज्यं गच्छति॥३०॥

अग्निहोत्रं मञ्जानु॒द्विर्जुहोत्परिवर्गश्च स्पृणोत्प्रेकं च॥४॥

[७]

प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत्। सौऽन्तर्वानभवत्। स हरितः श्यावौ-
भवत्। तस्माथ्यर्यन्तर्वली। हरिणी सूती श्यावा भंवति। स विजायमानो गर्भणाताम्यत्। स
तान्तः कृष्णः श्यावौभवत्। तस्मात्तान्तः कृष्णः श्यावो भंवति। तस्यासुरेवार्जीवत्॥३१॥

तेनासुनाऽसुरानसृजत। तदसुराणामसुरत्वम्। य एवमसुराणामसुरत्वं वेद। असुमानेव
भंवति। नैनमसुर्जहाति। सोऽसुरान्मृष्टा पितेवामन्यत्। तदनु पितृनसृजत। तत्पितृणां
पितृत्वम्। य एवं पितृणां पितृत्वं वेद। पितेवैव स्वानां भवति॥३२॥

यन्त्यस्य पितरो हवम्। स पितृन्मृष्टाऽमनस्यत्। तदनु मनुष्यानसृजत।
तन्मनुष्याणां मनुष्यत्वम्। य एवं मनुष्याणां मनुष्यत्वं वेद। मनुस्व्येव भंवति। नैनं
मनुर्जहाति। तस्मै मनुष्यान्मसृजनाय। दिवां देवत्राऽभवत्। तदनु देवानसृजत।
तदेवानां देवत्वम्। य एवं देवानां देवत्वं वेद। दिवां हैवास्य देवत्रा भंवति। तानि वा
एतानि चत्वार्यम्भांसि। देवा मनुष्याः पितरोऽसुराः। तेषु सर्वेषम्भो नभं इव भवति।
य एवं वेद॥३३॥

अजीवस्वानां भवति देवानसृजत सुमंचं॥३॥

[८]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यो वा इमं विद्यात्। यतोऽयं पवते। यदभिं पवते। यदभिं
सम्पवते। सर्वमायुरियात्। न पुराऽयुषः प्र मीयते। पशुमान्म्यात्। विन्देत प्रजाम्। यो
वा इमं वेद॥३४॥

यतोऽयं पवते। यदभिं पवते। यदभिं सम्पवते। सर्वमायुरेति। न पुराऽयुषः प्र मीयते।
पशुमान्मवति। विन्दते प्रजाम्। अन्नः पवते। अपौऽभिं पवते। अपौऽभिं सम्पवते॥३५॥

अस्याः पवते। इमामभिं पवते। इमामभिं सम्पवते। अग्नेः पवते। अग्निमभिं पवते।
अग्निमभिं सम्पवते। अन्तरिक्षात्पवते। अन्तरिक्षमभिं पवते। अन्तरिक्षमभिं सम्पवते।
आदित्यात्पवते॥३६॥

आदित्यमभिं पवते। आदित्यमभिं सम्पवते। द्योः पवते। दिवमभिं पवते। दिवमभिं
सम्पवते। दिग्भ्यः पवते। दिशोऽभिं पवते। दिशोऽभिं सम्पवते। स यत्पुरस्ताद्वाति। प्राण
एव भूत्वा पुरस्ताद्वाति॥३७॥

तस्मात्पुरस्ताद्वान्तम्। सर्वाः प्रजाः प्रति नन्दन्ति। प्राणो हि प्रियः प्रजानाम्। प्राण इव
प्रियः प्रजानां भवति। य एवं वेद। स वा एष प्राण एव। अथ यद्विज्ञाते वाति। मातृरिक्षैव

भूत्वा दक्षिणतो वांति। तस्माद्दक्षिणतो वान्ति विद्यात्। सर्वा दिशु आ वांति॥३८॥

सर्वा दिशोऽनु वि वांति। सर्वा दिशोऽनु सं वारीति। स वा एष मांतरिश्वैव। अथ यत्पश्चाद्वाति। पवमान एव भूत्वा पश्चाद्वाति। पूतमस्मा आहरन्ति। पूतमुपहरन्ति। पूतमश्वाति। य एवं वेदा। स वा एष पवमान एव॥३९॥

अथ यदुत्तरतो वाति। सवितैव भूत्वोत्तरतो वांति। सवितैव स्वाना भवति। य एवं वेदा। स वा एष सवितैव। ते य एनं पुरस्तादायन्तमुपवदन्ति। य एवास्य पुरस्तात्पाप्मानः। ताङ्स्तेऽप्यग्नन्ति। पुरस्तादितरान्याप्मनः सचन्ते। अथ य एनं दक्षिणत आयन्तमुपवदन्ति॥४०॥

य एवास्य दक्षिणतः पाप्मानः। ताङ्स्तेऽप्यग्नन्ति। दक्षिणत इतरान्याप्मनः सचन्ते। अथ य एनं पश्चादायन्तमुपवदन्ति। य एवास्य पश्चात्पाप्मानः। ताङ्स्तेऽप्यग्नन्ति। पश्चादितरान्याप्मनः सचन्ते। अथ य एनमुत्तरत आयन्तमुपवदन्ति। य एवास्योत्तरतः पाप्मानः। ताङ्स्तेऽप्यग्नन्ति॥४१॥

उत्तरत इतरान्याप्मनः सचन्ते। तस्मादेवं विद्वान् वीर्वं नृत्येत्। प्रेवं चलेत्। व्यस्येवाक्ष्यौ भाषेत। मण्टयेदिव। क्राथयेदिव। शृङ्गायेतैव। उत मोपवदेयुः। उत मैपाप्मानमप्यहन्युरिति। स यान्दिशः सुनिमेष्यनन्ध्यात्। यदा तान्दिशं वातो वायात्। अथ प्रवेयात्। प्र वां धावयेत्। सातमेव रंदितं व्यूढं गुन्धमभि प्रच्यवते। आऽस्य तं जनपदं पूर्वा कीर्तिर्गच्छति। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। य एवं वेदा॥४२॥

वेद सम्पर्वत आदित्यात्परवत वात्या वात्येष पवमान एव दक्षिणत आयन्तमुपवदन्युत्तरतः पाप्मानस्ताङ्स्तेऽप्यग्नीत्युद्यो च॥५॥—[९]

प्रजापतिः सोमः राजानमसृजत। तं त्रयो वेदा अन्वसृज्यन्ता। तान् हस्तेऽकुरुत। अथ ह सीता सावित्री। सोमः राजानं चकमे। श्रद्धामु स चकमे। साऽऽहं पितरं प्रजापतिमुपससारा। तः हौवाच। नमस्ते अस्तु भगवः। उपं त्वाऽयानि॥४३॥

प्रत्वा पद्यो। सोमं वै राजानं कामयो। श्रद्धामु स कामयत इति। तस्यां उह स्थागरमलङ्कारं कल्पयित्वा। दशहोतारं पुरस्ताद्बाख्यायं। चतुर्होतारं दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्। षड्होतारमुत्तरतः। सुप्रहोतारमुपरिष्ठात्। सुम्भारेश्व परिमिश्र मुखेऽलङ्कृत्यं॥४४॥

आऽस्यार्धं वंत्राजा। ताङ्स्तेऽहोदीक्ष्योवाच। उपु मा वर्त्स्वेति। तः हौवाच। भोगं तु

म् आचक्ष्वा एुतन्म् आचक्ष्वा यत्ते पाणाविति। तस्यां उ ह त्रीन् वेदान्प्रददौ। तस्मादहु स्त्रियो भोगमैव हारयन्तो। स यः कामयैत प्रियः स्यामिति॥४५॥

यं वां कामयैत प्रियः स्यादिति। तस्मा एुतं स्थागरमलङ्कारं कल्पयित्वा दशंहोतारं पुरस्ताद्याख्यायोः। चतुर्होतारं दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पञ्चात्। षड्होतारमुत्तरतः। सप्तहोतारमुपरिष्टात्। सप्तहोतारमुत्तरतः। आस्यार्थं व्रजेत्। प्रियो हैव भवति॥४६॥

अथान्यलङ्कारं स्यामिति भवति॥४॥ [१०]

ब्रह्मात्मन्वदंसृजत। तदकामयत। समात्मना पद्येयेति। आत्मनात्मनित्यामन्त्रयत। तस्मै दशमः हृतः प्रत्यशृणोत्। स दशहृतोऽभवत्। दशहृतो हृ वै नामैषः। तं वा एुतं दशहृतः सन्तम्। दशहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इवु हि देवाः॥४७॥

आत्मनात्मनित्यामन्त्रयत। तस्मै सप्तमः हृतः प्रत्यशृणोत्। स सप्तहृतोऽभवत्। सप्तहृतो हृ वै नामैषः। तं वा एुतः सप्तहृतः सन्तम्। सप्तहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इवु हि देवाः। आत्मनात्मनित्यामन्त्रयत। तस्मै पठः हृतः प्रत्यशृणोत्। स षड्होतोऽभवत्॥४८॥

षड्होतो हृ वै नामैषः। तं वा एुतः षड्होतः सन्तम्। षड्होतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इवु हि देवाः। आत्मनात्मनित्यामन्त्रयत। तस्मै पञ्चमः हृतः प्रत्यशृणोत्। स पञ्चहृतोऽभवत्। पञ्चहृतो हृ वै नामैषः। तं वा एुतं पञ्चहृतः सन्तम्। पञ्चहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण॥४९॥

पुरोक्षप्रिया इवु हि देवाः। आत्मनात्मनित्यामन्त्रयत। तस्मै चतुर्थः हृतः प्रत्यशृणोत्। स चतुर्होतोऽभवत्। चतुर्होतो हृ वै नामैषः। तं वा एुतं चतुर्होतः सन्तम्। चतुर्होतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इवु हि देवाः। तमंब्रवीत्। त्वं वै मे नेदिष्ठः हृतः प्रत्यश्रौषीः। त्वयैनानारब्धातारः इति। तस्मात्मा हैनांश्चतुर्होतारः इत्याचक्षते। तस्माच्छुश्रूषः पुत्राणां हृद्यतमः। नेदिष्ठो हृद्यतमः। नेदिष्ठो ब्रह्मणो भवति। एुवं वेदं॥५०॥

देवाः षड्होतोऽभवत्यब्रह्मोतेत्याचक्षते पुरोक्षेणाश्रौषीः पष्टु॥५॥ [११]

ब्रह्मवादिनः किं दक्षिणं यो वा अविद्यान्तस्य वै ब्रह्मवादिनो यदशहोतारः प्रजापतिर्यस्त्रं प्रजापतिः पुरुषं प्रजापतिरकामयत् स तपः सांज्ञवाद्यन्तवादिनो यो वा इमं विद्यात्प्रजापतिः सोमः राजानं ब्रह्मात्मन्वदेकांदशः॥५१॥

ब्रह्मवादिनस्तस्य वा अग्रेयद्वा डुदं किं च प्रजापतिरकामयत् य एवास्य दक्षिणतः पञ्चाशतः॥५०॥

तृतीयः प्रश्नः

ब्रह्मवादिनो य एवं वेदं॥

हरिः ॐ ॥

॥इति श्रीकृष्णायजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

generated on December 7, 2025